

Mariusz Szczepański SVD¹
mariuszszczepanski80@gmail.com
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa

Historia ewangelizacji Amazonii ekwadorskiej The History of Evangelization of Ecuadorian Amazon

Cytowanie: Szczepański M., 2023, *Historia ewangelizacji Amazonii ekwadorskiej*, Nurt SVD, t. 154, nr 2, s. 87-100

Streszczenie

Niniejszy artykuł opisuje historię procesu ewangelizacji Amazonii ekwadorskiej. Autor przedstawia historyczny kontekst oraz ogólny rozwój misji na wschodnich terenach Ekwadoru. Została opisana także postać misyjna salezjanów w Amazonii ekwadorskiej. Ukazano ich historię i rozwój pracy misyjnej. Przedstawiono działalność duszpasterską i edukacyjną wśród Indian Shuar i Achuar, a także podkreślono znaczący wkład salezjanów w rozwój intelektualny i duchowy rdzennych ludności zamieszkujących Amazonię ekwadorską. Zwrócono również w artykule uwagę na promowanie przez salezjanów bogactwa kulturowego i językowego rdzennych ludności zamieszkujących wschodnie obszary obecnego Ekwadoru.

Słowa kluczowe: Ekwador, historia misji, ewangelizacja Amazonii, misje Mainas, Indianie Shuar, Indianie Achuar, Amazonia ekwadorska, salezjanie.

Abstract

Presented article shows an account of the history of the evangelization process of the Ecuadorian Amazon. The author presents the historical context and general development of the mission in eastern Ecuador. The missionary

¹ Ur. 1980 we Wrocławiu; magister teologii na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie; od 2001 członek Zgromadzenia Słowa Bożego; od 2009 pracuje w Ekwadorze. Zainteresowania badawcze: historia, historia Kościoła w okresie II wojny światowej, kultury narodów, mniejszości narodowe, religijne i etniczne państw Europy i Ameryki Południowej.

service of the Salesians in the Ecuadorian Amazon was described. Their history and development of missionary work were also shown. The pastoral and educational activities among the Shuar and Achuar Indians were presented as well as the significant contribution of the Salesians to the intellectual and spiritual development of the indigenous peoples living in the Ecuadorian Amazon was highlighted. The article also draws attention to the Salesians' promotion of the cultural and linguistic richness of the indigenous peoples living in the eastern areas of today's Ecuador.

Keywords: Ecuador, history of missions, evangelization of Amazon, *Mainas* missions, Indians Shuar, Indians Achuar, Ecuadorian Amazon, Salesians.

Wstęp

Proces ewangelizacji terenów Amazonii ekwadorskiej ma bogatą i interesującą historię. W pierwszej części artykułu zostanie przedstawiona historia misji wschodnich obszarów obecnego Ekwadoru, uwzględniając proces ewangelizacji tych terenów. Drugą część artykułu przybliży kontekst historyczny rozwoju misji i działalności misyjnej salezjanów na terytorium Amazonii. Poprzez formy duszpasterstwa w duchu salezjańskim oraz edukację – przede wszystkim dzieci i młodzieży Indian Shuar i Achuar – pokazują oni, że wiara i edukacja idą ze sobą w parze, a ich harmonijne połączenie może prowadzić do rozwoju społeczności Indian.

Pierwsze misje w Ekwadorze zostały założone przez dominikanów w XVI wieku. Ich celem było szerzenie chrześcijaństwa wśród ludności indiańskiej. Misjonarze poprzez ewangelizację ukazywali prawdy wiary chrześcijańskiej, ale także uczyli rolnictwa oraz innych umiejętności. W XVII wieku misje franciszkańskie zostały uzupełnione przez misje jezuickie. Misjonarze Towarzystwa Jezusowego skupiali się na edukacji rdzennej ludności i zakładali szkoły, w których nauczano prawd wiary. Dziedzictwo misji w Ekwadorze jest wciąż obecne w kulturze tego kraju. Historyczne kościoły, szkoły, uczelnie wyższe, wydawnictwa promujące kulturę rdzennych mieszkańców stanowią spuściznę historyczną, która trwa do dziś, a ponadto jest przedmiotem zainteresowania i badań wielu antropologów, etnologów, historyków, misjologów.

I. Historia misji Amazonii ekwadorskiej

Misje na wschodnich obszarach współczesnego Ekwadoru rozpoczęły się w pierwszej połowie XVI wieku (Villalba, 2008, s. 27). W 1545 roku założono miasto Quito, a kilka lat później została utworzona diecezja. To wówczas miały miejsce pierwsze próby ewangelizacji obszarów Amazonii. W gubernatorstwach Quijos, Huamboya czy Macas, ustanowionych w 1551 roku, rozpoczęli swoją posługę misyjną dominikanie (Arévalo, 2014, s. 518). Z kolei franciszkanie pracę misyjną podjęli w roku 1632. Oprócz dominikanów i franciszkanów w ewangelizacji wschodnich obszarów ekwadorskiej Amazonii brali również udział mercedariusze, a później augustianie (Arévalo, 2014, s. 518).

Przykładem jednego z pierwszych zakonników, którzy zapisali się w procesie ewangelizacji wschodniej części Ekwadoru, był dominikanin o. Gaspar de Carvajal, uczestnik wyprawy odkrywczej, zorganizowanej przez Gonzalo Pizarro, ówczesnego gubernatora Quito. W tej wyprawie brali udział także inni duchowni, m.in. Gonzalo de Vera z zakonu mercedariuszy (Szyszka, 2015, s. 94). Stopniowe okupowanie terenów wschodnich dzisiejszego Ekwadoru przez Hiszpanów owocowało zakładaniem miast takich jak: Baeza, Ávila, Archidona, Sevilla de Oro, Logroño i Zamora, które z upływem czasu stały się centrami politycznymi, gospodarczymi oraz religijnymi. Na bazie m.in. tych centrów podejmowano wiele inicjatyw o charakterze ewangelizacyjnym. Utworzono także okręgi administracyjne Mocoa, Quijos, Macas, Yaguarzongo oraz Jaén. Pod koniec XVI wieku ze względu na powstania Indian Quijos (1578) i Macas (1599) nastąpiło spowolnienie kolonizacji, a co za tym idzie – procesu ewangelizacji tych terenów (Cobes, 2014, s. 473).

W 1603 roku jezuita Rafael Ferrer podjął pracę misyjną wśród Indian Cofanes. Jako wędrowny misjonarz, ucząc się języka rdzennych mieszkańców, organizował katechezy dla napotkanych Indian. Jego praca misyjna była niewątpliwie fundamentem do podjęcia przez misjonarzy Towarzystwa Jezusowego regularnej posługi w Mainas – górna Amazonia (Szyszka, 2015, s. 107-108). Misje Mainas rozciągały się nad rzekami Marañón i Negro oraz na brzegach rzek Huallaga, Ukajali i Napo (Villalba, 2008, s. 48).

Zakonnicy jezuiicy na przestrzeni 130 lat (1638-1768), pracując na ziemiach górnej Amazonii, założyli ponad 150 małych wiosek misyjnych. Nie jest łatwo określić ich liczbę, bowiem tylko niektóre z nich funkcjonowały systematycznie (czyli od momentu ich powstania

aż do wydalenia jezuitów z górnej Amazonii). Należy zaznaczyć, iż wiele wspólnot tworzonych przez rdzennych mieszkańców tych terenów przenoszono na inne miejsca, aby na nowo założyć struktury wioski misyjnej. Warto też podkreślić, iż w tych wioskach, powszechnie zwanych redukcjami jezuickimi, na przestrzeni 130 lat posługiwało 161 duchownych. Misjonarze Towarzystwa Jezusowego, pracując w otoczeniu 40 grup indiańskich, zetknęli się z około 150 językami, co było wielkim wyzwaniem w realizacji procesu ewangelizacji Indian (Szyszka, 2015, s. 137-138).

W 1738 roku, dzięki staraniom zakonnika Fernando de Jesús Larrea y Dávalos, zostało założone Kolegium Misyjne w Pomasqui, z którego misjonarze wyruszali do pracy misyjnej w Amazonii. W 1752 roku Kolegium zostało przeniesione do Popayán (Cobo Fray, 2011, s. 38-39). Rozwój pracy jezuitów na wschodnich terenach Ekwadoru warunkowały przede wszystkim rzeki i dopływy rzeczne. Wioski misyjne zakładano bowiem zazwyczaj wzdłuż głównych rzek i ich ważniejszych dopływów. Ponadto rzeki stanowiły naturalne granice pomiędzy obszarami, które były zamieszkiwane przez poszczególne grupy rdzennej ludności. Godnym uwagi jest fakt, że na przestrzeni XVII i XVIII wieku jezuicy misjonarze częstokroć czynili wysiłki, aby skartografować terytoria górnej Amazonki. Rezultatem tych działań było opracowanie i powstanie map tego regionu. Dzięki nim można było dość precyzyjnie określić położenie poszczególnych wiosek misyjnych, uwzględniając zamieszkujące tam grupy Indian (Szyszka, 2015, s. 130-131).

Na początku kwietnia 1767 roku w związku ze złymi i oczerniającymi jezuitów opiniami misjonarze Towarzystwa Jezusowego zakończyli pracę misyjną w całym Nowym Świecie, w tym na terytorium obecnego Ekwadoru (García, 1999, s. 164). Po raz drugi jezuici powrócili do swoich starych misji na wschodnich terenach Ekwadoru na prośbę papieża Piusa IX oraz ówczesnego prezydenta Ekwadoru Gabriela García Moreno (1860-1875) (Arévalo, 2014, s. 519-520). W okresie początków Republiki Ekwadoru działalność misyjna była rozważana jako konieczność. Podjęto debatę nad kwestiami finansowania misji oraz ponownej obecności jezuitów na wschodnich terenach kraju. Duchowi synowie św. Ignacego Loyoli uważani byli wówczas za zakon najbardziej odpowiedni do przeprowadzenia ewangelizacji Indian amazońskich. Projekt rządowy zakładał m.in. zastąpienie administracji cywilnej administracją kościelną oraz nadanie misjonarzom uprawnień władz cywilnych. Miało to na celu ukazanie istotnej roli misji w projektach rządowych prezydenta García Moreno (Cobes, 2014, s. 473).

Dnia 5 stycznia 1870 roku do Gualaquizy przybyli ojcowie jezuici Luis Pozzi i Domingo García Bobo oraz brat Ramón García. Zostali oni przyjęci przez reprezentantów plemienia Jíbaros, zamieszkujących okoliczne tereny. Misja ta sprawiała wiele trudności. Nasilające się choroby misjonarzy, częste epidemie, które dotykały Indian Shuar, a także konflikty plemienne stały się głównym powodem tego, że w maju 1872 roku jezuici opuścili tereny Gualaquizy (Arévalo, 2014, s. 520).

Na przestrzeni lat 1884-1895 rząd Ekwadoru mocno wspierał projekty związane z promocją misji na wschodnich terenach kraju. To wsparcie przyczyniło się do utworzenia wikariatów apostołskich w Napo, Macas-Canelos, Méndez-Gualaquiza oraz Zamora. Dwa pierwsze pozostawały pod opieką jezuitów i dominikanów, którzy już byli obecni na tych terenach. Trzeci został przydzielony salezjanom, zdecydowanie najmłodszemu, ale i najbardziej innowacyjnemu spośród wymienionych zgromadzeń zakonnych. Ostatni wikariat przeznaczono pod administrację franciszkanów. Przez większość XIX wieku region Amazonii ekwadorskiej był praktycznie nieznanym terytorium, zamieszkanym przez ludność tubylczą oraz zaledwie kilkuset białych i metysów na terenach podgórskich. Rząd ekwadorski prowadził politykę skutecznego włączenia tych terenów do państwa. Działania te opierały się na promowaniu misji katolickich jako instrumentu kontroli terytorium i jego mieszkańców, który umożliwiał uzupełnianie braków administracji cywilnej, a także obronę peryferii na terenach oczekujących na jasne zarysowanie granic z racji na coraz bardziej wyrazistą obecność i wpływy państw sąsiadujących z Ekwadorem (Cobes, 2014, s. 473-474).

II. Salezjanie

Rozwój obecności salezjanów w Ekwadorze przypada na koniec XIX wieku. Analiza ówczesnej sytuacji i konsultacje rządu ekwadorskiego z przedstawicielami Kościoła zaowocowały prośbą skierowaną do zakonu salezjanów, by przejęli odpowiedzialność za wikariat apostołski Méndez-Gualaquiza. W piśmie skierowanym do papieża Leona XIII wyrażono troskę o ucywilizowanie ludności zamieszkującej odległe tereny obecnej Amazonii oraz włączenie ich do narodowości ekwadorskiej. Ojciec Święty przychylił się do tej prośby (Almeida i Torres-Toukoumidis, 2022, s. 130).

Pierwsi salezjanie przybyli na ziemię Ekwadoru w 1888 roku. Była to wyprawa misyjna, która wyruszyła z Turynu. Warto zaznaczyć, że przybycie zakonników nastąpiło 11 lat po zerwaniu w 1877 roku porozumienia konkordatowego, jakie ratyfikował ówczesny prezydent García Moreno ze Stolicą Apostolską w 1862 roku za pontyfikatu papieża Leona XIII. To porozumienie wyznaczało nadzieje i oczekiwania związane z rolą misji w Amazonii wobec ludności tubylczej. Zawierało także sugestie i propozycje Kościoła w odniesieniu do edukacji. Położono bowiem nacisk na nauczanie młodzieży w szkołach i na uniwersytetach. Miało się to dokonywać w duchu doktryny katolickiej. Z racji na transformację, jaka nastąpiła w relacjach Kościół-państwo, a także w wyniku napięć między konserwatystami i liberałami zaczęły narastać problemy w prowadzeniu oraz administracji wielu placówek misyjnych. Mimo tych trudności salezjanie dalej realizowali posługę misyjną wśród rdzennych ludów Amazonii ekwadorskiej (Juncosa, 2020, s. 88-89). Ich obecność, jak i praca misyjna przyczyniły się w dużym stopniu do włączenia obszarów Amazonii w gospodarkę i kulturę kraju. Wypełniając powierzone im zadania, tworzyli wioski z całą infrastrukturą oraz zakładali szkoły z internatami. Placówki te były głównym mechanizmem, który w dużej mierze ułatwiał proces przystosowania rdzennych mieszkańców do nowej rzeczywistości. W szkołach tych umożliwiano naukę języka hiszpańskiego, uczono nowych technik i form rolnictwa, a także posługiwania się pieniędzmi. Ponadto realizowano edukację z zakresu standardów ubioru. Tak prowadzona posługa misyjna była ważną częścią rozwoju Indian w kontekście cywilizacyjno-ewangelizacyjnym (Benítez i Garcés, 1986, s. 170).

Terytorium wikariatu apostolskiego Méndez-Gualaquiza, administrowanego przez salezjanów, powołane zostało do życia w 1893 roku. Wikariat ten rozciągał się od strony północnej do rzeki Apotemona, od strony południowej do rzeki Zamora. Jego wschodnie granice wydzielały rzeki Morona i Marañón, a od strony zachodniej diecezje Cuenca i Gualaquiza. Najbardziej przychylni działaniom misjonarzy byli Indianie Shuar, zamieszkujący obszary Méndez. Ich otwartość ułatwiała proces ewangelizacji w tym regionie. Niepokój misjonarzy wzbudzali natomiast rdzenni Shuar, którzy zamieszkiwali obszar Gualaquiza. Salezjanie byli zaniepokojeni wieloma historiami o masakrach, do jakich dochodziło z udziałem Indian w 1870 roku. Mimo wątpliwości ostatecznie podjęli decyzję o pozostaniu w Gualaquizie, co było w dużej mierze pomocne w rozszerzeniu dalszej działalności misyjnej w tym regionie (Cobes, 2014, s. 482).

Pierwszymi misjonarzami, którzy objęli kierownictwo i administrację nad powstającą misją, byli ojcowie Francisco Mattana i Joaquín Spinelli oraz bracia Jacinto Pancheri i Abelardo Jurado. Do ich pierwszych zadań misyjnych należało zbadanie rozległej dżungli, a także nawiązanie bliższych kontaktów z rdzenną ludnością Shuar i Achuar. To dzięki ich poświęceniu oraz realizacji misji duszpastersko-edukacyjnej rosła w siłę infrastruktura regionu. Powstały dwie szkoły z internatem dla dziewcząt i chłopców w Gualaquizie, plantacje rolnicze i warsztaty mechaniczne, kilka ośrodków medycznych, szpital oraz trzynawowy kościół. Praca duszpasterska tych misjonarzy, organizowanie katechezy, a także kształcenie liderów dla wspólnot stanowiły ważne punkty w procesie ewangelizacji rdzennych mieszkańców tych ziem (Almeida, 2016). Dzięki pracy misjonarzy miejscowość Gualaquiza przez kolejne 20 lat była jedynym stabilnym ośrodkiem misyjnym na terenie wikariatu. W drugiej dekadzie XX wieku doświadczenie misyjne i ewangelizacyjne zaowocowało nowymi inicjatywami. Zwiększająca się liczba przybywających na te tereny misjonarzy umożliwiała zakładanie stabilnych ośrodków misyjnych w nowych miejscach, gdzie regularnie odwiedzano Indian Shuar. Na polecenie pierwszego wikariusza apostolskiego terytorium Méndez-Gualaquiza, którym został mianowany biskup Costamagna, salezjanin Albino del Curto założył misję w Indanza i Méndez. Tereny tej misji nie były jednak zamieszkałe wyłącznie przez ludność indiańską. Ciągłe przybywali tu mieszkańcy strefy andyjskiej, których interesowało znajdujące się w rzekach złoto. W 1914 roku o. Albino del Curto osiedlił się na stałe w Indanza. Misja, w której przebywał, w 1936 roku została przeniesiona na teren obecnego Limón w dolinie Yunganzu. Kolejnym ośrodkiem misyjnym, założonym w 1916 roku przez o. Albino, stała się miejscowość Méndez. Wiązało się to z projektem salezjanów, zakładającym, że Méndez i Gualaquiza (od nich nazwę przyjął cały wikariat) należy uczynić centrum, z którego będzie realizowana posługa misyjna wśród rdzennych mieszkańców tego regionu. Decyzja ta dawała misjonarzom szersze możliwości w dotarciu z Ewangelią do kolejnych miejscowości (Cobes, 2014, s. 487).

W 1921 roku doszło do podziału tego obszaru Amazonii na dwie prowincje: Napo Pastaza i Santiago Zamora. Salezjanie mieli już w tym regionie dwa dobrze rozwinięte ośrodki misyjne – Gualaquizę oraz Indanzę. Oprócz misji w Méndez, założonej w 1916 roku, z upływem kolejnych lat umacniały się nowe ośrodki misyjne. Na uwagę zasługują misje w Aguacate (1921), Macas (1926), Sucúa (1931) i Limón (1936), które dały początek przyśpieszonemu procesowi

urbanizacji. Kościoł oraz misja salezjańska zajmowały ważne miejsce w tych okręgach. Misjonarze (jako inżynierowie i architekci) dzięki swej administracji przyczyniali się do powstawania placów, ulic, ośrodków miejskich. Prężny rozwój infrastruktury w tych okręgach zaspakajał także potrzeby związane z edukacją i zdrowiem. Postępy w rozwoju misji salezjańskich na terenie wikariatu były widoczne, o czym informowała nawet prasa ekwadorska. Mimo obojętności, jaką rząd ekwadorski okazywał pracy misyjnej i rozwojowi terytorium amazońskiego, misjonarze niestrudzenie kontynuowali swoją posługę (Arévalo, 2014, s. 542).

Po 1935 roku, z racji na konflikt wywołany przez Peruwianczyków, Ekwador utracił znaczną część terytorium Amazonii. Zwróciło to uwagę ówczesnego rządu na sytuację na wschodzie kraju. Odpowiedzialność za rozwój edukacji na tych ziemiach spadała prawie wyłącznie na barki misjonarzy. Aby obecność i praca salezjanów zasługiwała na wsparcie rządzących, potrzebne było uznanie statutów wikariatu apostolskiego Méndez-Gualaquiza przez państwo (Almeida i Torres-Toukoumidis, 2022, s. 134). Dokonał tego o. Juan Vigna, który sfinalizował toczące się z rządem negocjacje. Zawarta umowa ułatwiała organizację systemu nauczania w szkołach podlegających wikariatowi. Salezjanin o. Alfredo Germani, który do perfekcji opanował język Shuar, napisał wiele podręczników i pomocy dydaktycznych, ułatwiających proces nauczania. Z kolei o. Siro Pellizaro zbierał, tłumaczył, a następnie opublikował kilka tomów, zawierających mitologię Indian Shuar. Lotnicza Służba Misyjna, założona z początkiem 70. lat ubiegłego stulecia przez o. Adriano Baralego, świadczyła nieocenione usługi na rzecz rdzennych mieszkańców, którzy żyli w najdalej położonych rejonach Amazonii ekwadorskiej (Bottasso, 2019, s. 8-9).

Na początku 1959 roku salezjanin o. Luis Casiraghi rozpoczął pracę wśród Indian Achuar, uważanych wówczas za niebezpieczną grupę etniczną. To nowe wyzwanie wymagało od salezjanów zmiany działania misyjnego i form ewangelizacyjnych, których dotychczas używali w pracy wśród Indian Shuar. Podstawowym elementem stało się zdobycie zaufania Indian Achuar poprzez dobre poznanie ich języka, kultury, zwyczajów oraz dzielenie z nimi codziennego życia. Jednym z pierwszych salezjanów, który zdecydował się na mieszkanie we wspólnocie plemienia Achuar, był o. Luis Bolla. Zasłynął on m.in. jako mediator między pozostającymi w konfliktach plemionami Indian (Arévalo, 2014, s. 546-548). Posługa misyjna o. Luisa Bolly nie ograniczała się tylko do jednego miejsca. Wprawdzie osiadł on w miejscowości Wichim, ale jego praca misyjna polegała na

wędrowaniu i odwiedzaniu Indian Achuar. Żyjąc we wspólnotach rdzennych mieszkańców tych terenów, czuł się jak jeden z nich. Misję salezjańską w Wichim nazwano w języku Indian *Wasakentsa*. Posługa duszpasterska organizowana przez salezjanów była ściśle związana z edukacją rdzennej ludności. Dzieła misyjne wspierało Zgromadzenie Córek Maryi Wspomożycielki, znane wśród Indian jako siostry salezjanki, a także osoby świeckie, zaangażowane w działania wspólnoty salezjańskiej (*Wasakentza...*, 2023).

W 1958 roku grupa Indian Shuar wyruszyła z miejscowości Sevilla Don Bosco pod kierownictwem salezjanina o. Luisa Casiraghiego. Celem tej wyprawy było poszukiwanie odpowiedniego miejsca na założenie kolejnej misji, która mogłaby skutecznie służyć Indianom Shuar. Przekraczając górskie pasmo Kutukú, o. Luis i jego towarzysze podróży dotarli do Taisha. Tam zostały założone dwa internaty – jeden dla dziewcząt, drugi dla chłopców. Powstała również jedyna w okolicy szkoła, w której oprócz nauki prowadzono także ewangelizację ludności Shuar. Działalność tych internatów trwała blisko 20 lat – do 1978 roku (*Taisha...*, 2023). Praca misyjna salezjanów wydawała wiele owoców. Od 1960 roku powstawały *asociaciones de centros Shuar*, których koordynacją zajął się o. Juan Shutka. Były one tworzone na terytorium Valle del Upano. Ojciec Shutka dzięki pomocy uzyskanej z Ambasady Stanów Zjednoczonych w Ekwadorze otrzymał dotację na zakup sprzętu radiowego, który został zainstalowany w misji salezjańskiej Sucúa. Oficjalnie Radio Federación rozpoczęło nadawanie audycji 29 stycznia 1968 roku. Prowadzeniem rozgłośni zajęła się młodzież, która uczyła się i mieszkała w internatach założonych na misji salezjańskiej. Dzieło to pomogło w realizacji wielu projektów ewangelizacyjnych, edukacyjnych, a także socjalnych. Audycje nadawane przez tę rozgłośnię podejmowały kwestie prawa pracy, edukacji, wychowania, obrony praw, kultury i języka Indian Shuar (Gnerre, 2014, s. 600-601). Na doskonalenie audycji radiowych wpływ wywarł salezjanin o. Alfredo Germani. Dzięki biegłej znajomości języka Indian Shuar opracowywał materiały dwujęzyczne o tematyce religijnej oraz teksty, które opisywały historię rdzennej ludności tego plemienia. Jego publikacje dydaktyczne służyły dzieciom i młodzieży do nauki, a ponadto były używane w szkołach dwujęzycznych dla Indian Shuar (Bottasso, 2003, s. 25).

W 1975 roku w salezjańskiej placówce misyjnej Sevilla Don Bosco zrodziła się inicjatywa wydawania publikacji, opisujących tematykę związaną z antropologią, kulturą, tradycjami i zwyczajami Indian. Pod nazwą *Mundo Shuar* były drukowane i rozprowadzane

materiały, dzięki którym można było zapoznać się z kulturą i życiem rdzennych mieszkańców Amazonii ekwadorskiej (Cucurella i Vallejo, 2014, s. 700). Jedną z publikacji o nazwie *Aujmatsatai Yatsuchi*, autorstwa salezjanina Alfredo Germaniego, stała się pomocna w nauce języka Shuar. Wydawane przez o. Germaniego materiały przyczyniły się w znacznym stopniu do narodzin w 1983 roku wydawnictwa o nazwie *Abya Yala (Ediciones Abya Yala)*, które swoją siedzibę ma obecnie w stolicy Ekwadoru (Bottasso, 2003, s. 25). Wielu salezjanów, pracujących na terytoriach misyjnych Amazonii ekwadorskiej wśród rdzennej ludności Indian Shuar i Achuar, nie wiedziało zbyt wiele o antropologii, językach, filozofii czy wierzeniach tych plemion. Z upływem czasu zaczęli oni rozumieć złożoność życia, języka i kultury Indian Shuar. Misjonarze nie tylko głosili Ewangelię, lecz także – dzięki posiadanym talentom – przyczyniali się do kształcenia, formacji i rozwoju rdzennych społeczności plemion Shuar i Achuar. Misjonarze-naukowcy bądź posiadający talent pisarski czy rzemieślniczy mieli wielki wpływ na rozwój intelektualny i duchowy mieszkańców terenów Amazonii ekwadorskiej. Na uwagę zasługują m.in. pionierzy w rozwoju misji salezjańskich na terenach Amazonii: Miguel Allioni, Jacinto Pancheri, Joaquin Spinelli, Telésforo Corbellini, Félix Tallacchini, Juan de María, Ángel Rouby, Carlos Crespi, Juan Ghinassi, Carlos Simonetti, Juan Vigna, Siro Pellizzaro, Lino Rampon, Juan Bottasso, Juan Shutka, Carlos Zanutto, Alfredo Germani, Luís Bolla, Silvio Broseghini. Dzięki nim misje salezjańskie wśród Indian Shuar i Achuar otrzymały mocne podwaliny do dalszego rozwoju na rzecz dobra rdzennych mieszkańców tych ziem (Gnerre, 2014, s. 603).

Wśród salezjanów posługujących w Amazonii ekwadorskiej znalazł się polski salezjanin o. Andrzej Witkowski, który przybył do Ekwadoru w 2005 roku i został skierowany do pracy misyjnej w Taisha, obszaru zamieszkiwanego przez Indian Shuar i Achuar. Poznając język, zwyczaje i tradycje miejscowej ludności, o. Andrzej realizował posługę misyjną nie tylko organizując katechezę we wspólnotach, ale też zajęcia w centrum młodzieżowym w Taisha (Rafałko, 2006, s. 68).

Posługa i oddanie salezjanów cechowały się ogromną dynamiką. Dzięki wielu inicjatywom do dziś rozwijają się tam przedszkola, szkoły podstawowe i średnie, a także Uniwersytet Salezjański, który kształci młodzież z całego kraju. Przy parafiach i oratoriach funkcjonuje wiele grup młodzieżowych, formujących się w duchowości salezjańskiej. Cały ten dorobek jest skutkiem konsekwentnej realizacji projektu misyjnego w Amazonii ekwadorskiej wśród ludności Shuar i Achuar, pełniąc ważną rolę w ewangelizacji

tych ziem (Salesianos Ecuador..., 2023). Także w obecnym czasie salezianie kontynuują działania misyjne, które przyczyniają się do odkrywania nowych dróg dla Kościoła w Amazonii. Świadczy o tym ich aktywne uczestnictwo w przygotowaniach do Synodu Biskupów dla Amazonii. Ponadto ich posługa misyjna, wyrażana w ofiarnej służbie przede wszystkim wśród młodzieży z obszarów Amazonii, ale także poprzez prowadzone duszpasterstwa i edukację, wynika z charyzmatu salezjańskiego, a potrzeba bycia i życia w harmonii ze sobą i z innymi, jak i pragnienie integracji ze stworzeniem i Stwórcą wpisują się w założenia synodalne dla Kościoła w Amazonii (Fernández Artime, 2019, s. 13-14). Budowanie z Indianami wspólnoty Kościoła o obliczu amazońskim, ubogacone charyzmatem salezjańskim, stanowi wyzwanie dla misjonarzy w duchu założeń, jakie ukazał papież Franciszek w związku z Synodem Biskupów dla Amazonii. Ojciec Święty zaprasza bowiem do poszukiwania nowych dróg dla Kościoła i ekologii integralnej. Z kolei dzielenie się wiarą i bogactwem Chrystusa w duchu salezjańskim, przede wszystkim z młodzieżą, przyczynia się do budowania Kościoła o amazońskim obliczu oraz do duchowej odnowy mieszkańców tych regionów – poprzez ukazywanie Chrystusa obecnego w rdzennej kulturze (Encuentro Pan-Amazónico..., 2018).

Zakończenie

Analiza dynamicznej historii misji w Amazonii ekwadorskiej pozwala na wyciągnięcie wielu wniosków, dotyczących działalności salezjanów na tych terenach. Ich praca misyjna, skupiająca się na posłudze ewangelizacyjnej, mocno przyczyniła się do rozwoju społeczności Indian, zamieszkujących wschodnie tereny obecnego Ekwadoru. Powyższy artykuł uwypuklił, że misja salezjanów jest nie tylko misją głoszenia Ewangelii, ale również wychowania i rozwoju człowieka. Ogromne zaangażowanie salezjanów w kształcenie i rozwój społeczności Indian z Amazonii ekwadorskiej w znaczący sposób przyczyniło się do ich duchowego i intelektualnego wzrostu. Posługa misyjna na tych terenach to nie tylko działalność duszpasterska, ale również praca naukowa i edukacyjna. Wspieranie szkół dwujęzycznych oraz wydawanie publikacji o tematyce religijnej i kulturowej przez salezjańskie wydawnictwo Abya Yala pomogło w utrzymaniu i propagowaniu tradycji rdzennej ludności, a także w jej integracji z nowoczesnym światem.

Misja salezjanów pokazuje, że wiara i edukacja mogą i powinny iść ze sobą w parze, a ich harmonijne połączenie prowadzi do rozwoju całych społeczności. Z kolei zintegrowanie formacji duchowej, intelektualnej i technicznej w szkołach salezjańskich, jak również na Uniwersytecie Salezjańskim daje możliwość kompleksowego rozwoju młodych ludzi, którzy mogą być liderami w swoich społecznościach i przyczyniać się do rozbudowy kraju. Salezjanie wciąż odgrywają niezwykle ważną rolę w Ekwadorze zarówno w zakresie posługi duszpasterskiej, jak i edukacyjnej czy społecznej. Dzięki swojej pracy na terenach Amazonii przyczyniają się w dalszym ciągu do zachowania i promowania bogactwa kulturowego i językowego rdzennej ludności, a także do rozwoju społecznego i gospodarczego kraju. Ich działalność jest zachętą do prowadzenia wielu badań naukowych. Stanowi przykład integrowania różnych dziedzin życia, takich jak religia, edukacja i rozwój społeczny, co przyczynia się do budowania Kościoła o amazońskim obliczu.

Bibliografia

- Almeida A., 2016, *Reconocimiento a la labor misionera en Gualaquiza* [on-line], www.salesianos.org.ec/pags/noticia_detalle2.jsp?caja=43 [dostęp: 28.02.2023].
- Almeida A. i Torres-Toukoumidis A., 2022, *Misiones salesianas con rostro amazónico. Retos y transformaciones*, w: Juncosa J., Álvarez L., Loor Salazar V. (red.), *Misiones, estado y pueblos indígenas. Transformaciones de una relación histórica*, Abya Yala, Quito, s. 129-145.
- Amazonia en Ecuador* [on-line], <http://secretariat.synod.va/content/sinodoamazonico/es/la-panamazonia/amazonia-en-ecuador.html> [dostęp: 13.04.2023].
- Arévalo G., 2014, *Interpretación históricosocial de la presencia de los salesianos en Morona Santiago*, w: Vázquez L., Regalado J., Garzón B., Torres V., Juncosa J. (red.), *La presencia salesiana en Ecuador. Perspectivas históricas y sociales*, Abya Yala, Quito, s. 513-553.
- Benítez L. i Garcés A., 1986, *Culturas ecuatorianas ayer y hoy*, Abya Yala, Quito.

- Bottasso J., 2003, *Discurso de incorporación. Los Salesianos y la lengua de los Shuar*, w: Academia Nacional de Historia del Ecuador, *Los Salesianos y la lengua de los Shuar*, Jueves, Abya Yala, Quito, s. 17-26.
- Bottasso J., 2019, *La presencia salesiana en la Amazonía*, Boletín Salesiano, nr 415, s. 6-9.
- Cobes N., 2014, *Los salesianos en el Vicariato Apostólico de Méndez y Gualaquiza: Configuración territorial, colonización y nacionalización del Suroriente ecuatoriano, siglos XIX y XX*, w: Vázquez L., Regalado J., Garzón B., Torres V., Juncosa J. (red.), *La Presencia Salesiana en Ecuador. Perspectivas históricas y sociales*, Abya Yala, Quito, s. 471-511.
- Cobo Fray C., 2011, *Colegios de Misiones Franciscanos. Valoración histórica de los colegios de Nuestra Señora de las Gracias, en Popayán y de San Joaquín en Cali*, Universidad de San Buenaventura, Bogotá.
- Cucurella L. i Vallejo C., 2014, *Abya-Yala y el retorno del conocimiento de los pueblos*, w: Vázquez L., Regalado J., Garzón B., Torres V., Juncosa J. (red.), *La presencia salesiana en Ecuador. Perspectivas históricas y sociales*, Abya Yala, Quito, s. 697-718.
- Encuentro Pan-Amazónico Salesiano* [on-line], http://www.salesianos.org.ec/pags/noticia_detalle2.jsp?caja=293 [dostęp: 30.06.2023].
- Fernández Artime Á., 2019, *Presentación del Rector Mayor de los Salesianos de Don Bosco*, w: Lasarte M. i Medeiros D. (red.), *Amazonía Salesiana. El Sínodo nos interpela*, Elledici, Torino, s. 13-14.
- García L., 1999, *Historia de las misiones en la amazonía ecuatoriana*, Abya Yala, Quito.
- Gnerre M., 2014, *Los salesianos y los shuar construyendo la identidad cultural*, w: Vázquez L., Regalado J., Garzón B., Torres V., Juncosa J. (red.), *La presencia salesiana en Ecuador. Perspectivas históricas y sociales*, Abya Yala, Quito, s. 567-628.
- Juncosa J., 2020, *Civilizaciones en disputa. Educación y evangelización en el territorio shuar*, Abya-Yala, Quito.
- Rafałko S. (red.), 2006, *Misyjny Świat Księdza Bosco*, Salezjański Ośrodek Misyjny, Warszawa.
- Salesianos Ecuador*, 2023 [on-line], <https://salesianos.org.ec/pags/inicio.jsp> [dostęp: 23.04.2023].
- Szyszka T., 2015, *Redukcje jezuickie Maynas w Górnej Amazonii w XVII-XVIII wieku. Ujęcie historyczno-misyjologiczne*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa.

- Taisha. Reseña histórica*, 2023 [on-line], https://salesianos.org.ec/pags/casas_obras.jsp?casa=Taisha [dostęp: 23.04.2023].
- Villalba J., 2008, *Los jesuitas se establecen en el reino de quito*, w: Moreno J., Villalba J., Downes P. (red.), *Radiografía de la piedra: los jesuitas y su templo en Quito*, Fonsal, Quito, s. 27-61.
- Wasakentza. Reseña histórica*, 2023 [on-line], https://salesianos.org.ec/pags/casas_obras.jsp?casa=Wasakentza[dostęp: 23.04.2023].